

İSLAM VE SPOR

Doç.Dr. Hüdaverdi ADAM
Sakarya Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Öğretim Üyesi

ÖZET

Sporun gelişimine ait çalışmalar doğrultusunda sporun tanımını kesin bir şekilde yapabilmeyin zorluğu aşıkardır. Dikkat çekici nokta Hz. Peygamberin yüzme, binicilik, güreş, atıcılık ve benzeri birçok sportif branşı teşvik etmesidir. O dönemde bu sportif etkinliklerin yapılmasında farklı sebepler ve ayrıntıların bulunması gayet doğaldır. Bu günkü sportif branşların geleneksel İslam uygulaması ile bir bağı vardır.

Bu gün spor, yeryüzünde milyonlarca insanın bir şekilde hayatına girmiştir. Modern teknolojinin özellikle görsel basının spora olan ilgisinin bundaki katkısı büyük olmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Spor, İslam, Peygamber, Oyun, Hadis,

ABSTRACT

A detailed study of the development of sport through the centuries leads one to the conclusion that there is a degree of difficulty in defining sport. Similarly, there is significant variation regarding the "sport" which the Holy Prophet encouraged (such as archery, swimming, and horse-riding) when compared to their modern equivalents. There appears to be considerable differences in the purpose and the environment in which these sports are performed. In summary, from Islamic point of view, any modern sport needs to be examined whether or not it has any links to traditional Islamic activities.

Sport today has become a way of life for millions of people worldwide. With the advent of modern technology sporting interest worldwide is showing signs of increasing manifold. The ease of access to sport due to media coverage, especially television, makes sport a very powerful instrument.

KEY WORDS: Sport, Islam, Prophet, Games, Hadiths

1.GİRİŞ

Spor, 'fizik kondisyonu iyileştirmeyi amaçlayan oyun, yarışma ve mücadele anlayışıyla yapılan fiziksel etkinlikler' olarak

tanımlandığına göre, hangi yaşta ve seviyede olursa olsun, hiç kimse kendisini spordan uzak tutamaz, şu veya bu şekilde bir spor türü ile ilgisi vardır; az veya çok yapıyordur veya uzaktan da olsa ilgileniyordur.

İnsanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe dayanan spor etkinlikleri, günümüzde artık çok daha farklı boyutlar kazanmış, uluslararası bir faaliyet, evrensel bir dil ve etkin bir tanıtım aracı haline gelmiştir. Her millet ister istemez bu ortak dili konuşmakta, kitle iletişim ve haberleşme araçlarının desteğiyle de, ilgi alanını iyiden iyiye artırmaktadır.

Bazı spor etkinlikleri, özellikle millî futbol karşılaşmaları sonunda halkın büyük çoğunluğu tek noktaya kilitlenebilmekte, eğitim seviyesi ve düşünce yapısı ne olursa olsun, spor insanları ortak bir payda etrafında birleştirebilmektedir. Hatta Türk Milli Futbol Takımı'nın veya Galatasaray Spor Kulübü'nün başarıları ile Orta Asya'dan Orta Doğu'ya kadar geniş bir coğrafya aynı anda sevince boğulabilmektedir.

Her etkinlik gibi, spor da bir disiplin ve kurallar bütünüdür. "Oyunu kuralına göre oynamalı" prensibi en çok sporda geçerlidir. Meseleye insanî boyutun da girmesi zaten böyle bir düşünceyi mecburi kılmaktadır. Hayat ve inanç disiplini içinde baktığımızda sporun da dayandığı bir geleneği ve mazisi vardır. Bu mazi sünnet çerçevesinde incelendiğinde esaslı, köklü, kalıcı ve o nispette bağlayıcı yönleri bulunmaktadır.

Günümüzdeki sporların tümü Hz. Peygamber devrinde yoktu. Ancak dinin emir ve yasaklarına ters düşmeyen bütün spor çeşitlerinin câiz olduğu açıktır. Bu cevâza boks gibi karşılıklı zarar vermeye yönelik sporları katmak mümkün değildir. Öte yandan İslâm Dini, seyirci olmaktan çok bizzat spor yapmayı teşvik eder. Herkesin kendi kapasitesine göre yapabileceği bir spor dalı vardır.

İslâm, bazı prensiplerin göz önüne alınması durumunda sportif faaliyetlerle uğraşmanın bir sakıncası olmadığı görüşündedir. Bu şartları şöyle sıralayabiliriz: Sadece eğlenmek, dinlenmek ve zevk için oynanacak; namazın geçmesi veya gecikmesine sebep olmayacak; hiç bir menfaat beklenmeyecek; oyun sırasında dinin yasakladığı şeyler konuşulmayacak ve yapılmayacak; tesettüre riayet edilecek; normal dinlenme ve eğlenme ölçülerini aşarak vakit israfına varan iptilâ halini

almayacak ve en önemlisi oyunlar kumara âlet edilmeyecek (Karaman, 1982: II/ 354-355).

Sportif faaliyetlerin kumara âlet edilmesi kesinlikle yasaktır. Günümüzde yaygın olan Spor-Toto, Spor-Loto ve Ganyan gibi müesseselerin, halkı kumara ve haksız kazanca götürmesi ve alıştırmaları sebebiyle İslâm açısından sakıncalı olduğu açıktır. Bütün sportif faaliyetlerin, bu tür haram yollara âlet edilmeksizin sadece amatör bir ruhla yapılması en doğru olanıdır.

Hz. Peygamber döneminde dış ilişkilerin ana hedefi, İslâm'ı tanıtmak ve yaymaktır. Böyle ulvi bir hedefe ulaşmak için en uygun zemin ise barış ile oluşturulabilir (Khadduri, 1997: 239). Bu gün dünyayı kuşatan şekliyle spor da insanlar arası ilişkileri geliştiren ve doğru algılanıp uygulanabilirse; İslâm'ın temel esprisine aykırı olmayan insanî bir etkinliktir.

2.KUR'AN'DA SPOR VE OYUN

İnsanın akli ve ruhi gelişimi için oyunun rolü tartışılmayacak kadar önemlidir. Gelişme döneminde oynadığı oyun çocuğun dikkatini bir yere toplamasında, sosyal ilişkilere hazırlanmasında ve bir takım yeteneklerinin gelişmesinde birinci derecede etkilidir. Çocuk oynadığı oyunlarla paylaşmayı, fedakarlık yapmayı, başkalarının hakkına saygı göstermeyi, yardımlaşmayı ve dayanışmayı öğrenir.

Bu gerçek ilahi kitaplar tarafından da kabul edilir. Hıristiyanlığın temel kaynaklarından Eski ve Yeni Ahit'e bakıldığında da bu açık bir şekilde görülebilir. Mısır ve Babil halkı gibi Filistinliler de ağırlık kaldırmak ve güreş yapmaktan hoşlanmaktadırlar. Tekvin'de Hz.Yakub'un rüyasında Yehova ile güreşmesinden bahsedilir (Tekvin, 32/24-26). Koşu yarışlarına dolaylı olarak yer verilen Yeni Ahit'ten koşu müsabakalarının tertiplendiği ve kazananların ödüllendirildiği anlaşılmaktadır (1. Korintoslulara, 9.24). Kitab-ı Mukaddes'te yayı kurmak ve ok atmak için nişan dikmekten bahisle okçuluğa da yer verilmektedir (1. Samuel, 20/20; Eyyub, 16/12, Yeremyan'ın Mersiyeleri, 312).

Kur'an'da Hz.Yakub'un oğullarının kardeşleri Yusuf için babalarından "...yarın onu bizimle gönder, bol bol yesin, içsin ve oynasın" diyerek izin aldıkları, (Yusuf, 12/12) kaybolan Yusuf'un durumunu anlatırken de babalarına "...biz yarışmak üzere uzaklaştık,

Yusuf'u eşyamızın yanında bıraktık." şeklinde mazeret ileri sürdükleri anlatılır (Yusuf, 12/17).

Hz.Peygamber de çocukluk yıllarında arkadaşları ile oynayarak büyümüştür (Ahmed b. Hanbel, 1982: 3/121, 149, 288). Kendisi oyun oynayan çocukları gördüğünde onlara mutlaka selam verdiği gibi (Ahmed b. Hanbel, 1982: 1/240-241, 338; 3/109, 174, 253; Müslim, 1981: Birr, 96-97) bir görev verdiği çocuğun oyuna dalarak işini geciktirmesi veya unutmaları karşısında da kızmazdı (Müslim, 1981: Fedail, 54).

Bir defasında Hz.Peygamber toprakla oynayan çocuklara oynamayı yasaklamak isteyen sahabe'ye "Onları bırak şüphesiz toprak çocukların ilkbaharıdır" buyurarak ona mani olmuştur (Taberani: 1983: 4/140). Böylece İslam'ın oyuna bakışını da fiilen anlatmıştır.

3. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SPOR

Hz. Peygamberin bizzat meşgul olduğu, teşvik ettiği ve esaslarını belirlediği spor türlerinin belli başlıları koşu (atletizm) yarışları, ağırlık kaldırma (Halter) yarışları, güreş, at ve deve yarışları, yüzmek, ok atmak, avlanmak ve bu spor faaliyetlerini ferdi olarak veya toplu halde seyretmek, kazananları ödüllendirmektir.

İslâm din olarak çeşitli sebeplerle mensuplarını spora teşvik etmiştir. Bunlar arasında; Müslümanların ibadetlerine ve diğer görevlerine kuvvetli bir istekle sarılmalarını sağlamak, onlara daha güçlü olma yollarını göstermek, beden sağlığını temin etmek yanında topraklarının savunmasına topyekün hazırlıklı bulunmalarını teşvik etmek vb. sebepler sayılabilir. Bundan dolayı Müslümanlar, asr-ı saadetten itibaren Hz. Peygamber (s.a.s)'in tavsiye ettiği sporlarla meşgul olmuşlardır:

3.1. Atıcılık

Atıcılık, Müslümanların tarih boyunca en çok ilgi duyduğu spor dallarından biridir. Bunun sebebinin "Onlara (düşmanlara karşı, gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın" (el-Enfal, 8/60). âyet-i olduğunu varsaymak mümkündür. Zira bu âyette geçen "kuvvet" kelimesini Hz. Peygamber (s.a.s) "atmak" olarak tefsir etmiştir (Riyâzü's-Sâlihîn Tercümesi, 1987: II/563). Hz. Peygamber atıcılığı, daha çocuk iken öğrenilip ölüncüye kadar bırakılmaması gereken bir maharet olarak nitelendirmiş; insanın boş kaldıkça, canı sıkıldıkça,

dinlenmeye ihtiyaç duydukça, vaktini değerlendirmek için sportif faaliyetlerle uğraşmasını uygun görmüştür.

"Çocuklarınıza Kur'an okumayı, ok atmayı ve yüzmeyi öğretiniz". "Çocuklarınıza ve kullarınıza ok atmayı ve ata binmeyi öğretin. Size derim ki, ok atmak ata binmekten de hayırlıdır". "Bir ok sayesinde üç kişi cennete girer: oku yapan, sunan ve atan". "Bir kişi gaza niyyetine düşmana ok atsa, düşmanı vursa da vurmasa da kendisine bir kul azâd etmek sevâbı yazılır". "Ok atmak nâfile ibâdetten daha hayırlıdır". "Ok atılan yer ile okun düştüğü yer arasındaki uzaklık kadar size cennetten bahçeler vâdedildi". "Şu üç meclîste melekler sizinle beraber olurlar: biri ok atışmak, biri pehlivanlık etmek ve biri helâliyle sevişmek.". "Ok atmayı öğrenen, sonra da özürsüz terk eden bizden değildir.". "Sıkıntısı olan kişi ok ve yay edinse sıkıntısı zâil olur.". "Ok atışmak ve at yarıştırmak dışında bütün oyunlar kumardır ve haramdır" (Ünsal, 1999: 29). gibi hadisleriyle ok atmayı teşvik eden Hz. Peygamber Uhud Gazası'nda, yanında ok atmakta olan Sa'd ibn ebi Vakkas'a ok verirken, başarısı karşısında heyecanlanır: "At yâ Sa'd at, anam babam sana feda olsun!" demiştir. O gün 1000'den fazla isabetli ok atan Sa'd ibn ebi Vakkas devrinin en usta okçusu idi. Bu yüzden kemankeşlerin pîri sayılmış, pîrlük kuşağını kendisine bizzat Hz. Muhammed'in kuşattığına inanılmıştır (Ünsal, 1999: 29).

Hız. Peygamber bir gün atış yapmakta olan bir gruba rastlayınca, ayakbalarını çıkararak atış sahası içerisinde yalınayak yürümüş ve onlara katılmıştır (Canan, 1980: 255). Yine o, atıcılık eğitiminin yapılmasını devamlı teşvik etmekle kalmamış, zaman zaman kendisi de atış poligonuna, atıcıları teşvik ve seyretmeye gitmiş, hatta atıcıları seyrederken onlardan bir tarafı tuttuğu da olmuştur (Canan, 1980: 256). O devrin atıcılık sporları arasında "Dirkele" adında mızraklarla oynanan ve özellikle siyâhiler arasında yaygın olan bir spor dalı da vardır (Hamidullah, 1980: II/1142).

Ashab-ı Kiramda atıcılığa önem vermiş ve her fırsatta ok atışları yapmışlardır. Öyle ki, çocuklara bile belli hedefler dikerek atış yaptırdıkları görülmektedir. Bir defasında Hz. Enes, atış yapan çocukların yanlarına gelmiş, atışlarını isabetsiz bularak beğenmemiş, bir çocuğun yayını elinden alarak birkaç ok atmış, hiç biri de hedefinden şaşmamıştı.

Bu hadîs ve rivâyetlere dayanılarak, ok atmak "sünnet" hatta Hz. Peygamberin âyete getirdiği tefsîrine bakılarak "farz-ı kifâye" sayılmıştır (Ünsal, 1999: 29). Bundan dolayı ahi geleneğinde abdestsiz bir şekilde yayın kabzasına yapışılmaz ve ok atılmadığı gibi ok atışlarına besmele ve selât ü selâm ile başlanırdı.

Ok koşuları düzenlemek, eski Türk ve Arap dünyasında yaygın bir âdettir. Okçuluğa hem bir ibâdet hem de savaş hazırlığı gözüyle bakıldığı için harp okçuluğu yanında, bir savaş hazırlığı sayılarak spor okçuluğuna da aynı önemin verildiği görülmektedir. Bu nedenle gerek menzil gerek koşu atışlarında oklar hep "Yâ Hak!" nidasıyla "gaza niyyetine" atılır.

Bu inançla savaş okçuluğu terk edildikten sonra, spor okçuluğu manevî bir disiplini sayılarak, yüzyıllar boyunca sürdürülmüş ve ok meydanlarına sarhoş, abdestsiz ve papuçla girilmesine izin verilmemiş, yetkili kişisine şeyh denilmiş, cihat, yağmur ve âfet duâlarında hep bu meydanlarda toplanılmıştır (Ünsal, 1999: 29; Seyyîd, Mehmed Vâhid Paşa, Minhâcü'r Rumât, 19, varak: 22a, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, El Yazması, 1655). Ahilikte askerî ve sportif çalışmalar nişancılık, binicilik ve millî oyunlarla sürdürülmüştür (Çağatay: 1989: 104). Ok atmak öyle kutsal hale gelmiştir ki yaya dini bir kısım anlamlar bile yüklenmiştir (Torun, 1998: 96). Okçuluk yarışmalarında, yarışmanın kumar hâlini almamasına özellikle özen gösterilirdi (Ünsal, 1999: 49).

Bir kutsal spor aktivitesi olarak okçuluk ve atıcılığa ayrı bir özen gösteren Ahilikte sosyal düzeni ayakta tutan birtakım prensipler geliştirilmiştir. İslâm güzel ahlâktır. "Ahi kuruluşu" ahlâk kurallarını, "fütüvvetname"lerden almaktadır. Fütüvvet ehlinde bulunması gereken ahlâki şartlar sporcular için de geçerlidir (Torun, 1998: 423). Bunların en başta geleni ise haya ve edeptir (Torun, 1998: 424).

Ok Meydanı'nda "meydan âdâbı"na (usûl, töre ve davranışlar) herkesin titizlikle uyması gerekirdi. Bunlara uygun davranmayan veya saygısızlık yapan kimseler, "Bizimle oturma!" denilerek azarlanır ve pişman olup özür dileyinceye kadar meydana alınmazlar (Torun, 1998: 110, 201; Ünsal, 1999: 411).

Bir savaş sporu ve cihad aleti olan ok eğitiminin sünnette çok önemli bir yeri vardır ki Hz. Peygamber bir hadislerinde, "Sizden hiç kimse oklarıyla eğlenmekten geri durmasın" buyurmuştur (Müslim,

1981: İmare, 168). Bir seferinde sahabilerden bir grubun eğlenmeye gittikleri söylenince, Hz. Peygamber "Atış eğlendiğiniz şeylerin en hayırlısıdır" (Alaeddin Ali el-Muttaki, 1985: 4/292) buyurarak onları teşvik etmiştir.

Peygamberimiz iyi ok atan sahabilere iltifatlarda bulunmuş, tabirini Sa'd b. Ebi Vakkas'a Uhud Savaşı'nda, hedefe isabetli atışları sebebiyle, "Anam babam sana feda olsun" diyerek onu övmüştür (Buhârî, 1915: Megazi, 18). Bütün bu teşviklerden dolayıdır ki, sahabe atıcılığa önem vermiş, her fırsatta, hatta akşam namazından sonra hava kararınca kadar bile ok atışları yapmıştır (Ebu Dâvûd, 1981: Salât, 6).

Peygamberimiz ok atış müsabakalarında zaman zaman taraftar da olmuş ve herkese örnek olacak taraftarlık dersi vermiştir: Seleme bin Ekvâ isimli sahabe'nin anlattığına göre Hz. Peygamber çarşıda ok yarışı yapan Benî Eslem'den bir grupla karşılaşınca onlara, "Ey İsmailoğulları! Atın, zira atalarınız atıcı idiler. Atın; fakat ben falan kabileyi tutuyorum" demiştir. Bu söz üzerine bazıları atıştan vazgeçince Hz. Peygamber "Ne oldu, niye atmıyorsunuz?" diye sormuş, "Nasıl atalım, siz öbür tarafı tutuyorsunuz." Cevabını alınca da "Atın, ben hepinizi, her iki tarafı da tutuyorum" buyurmuşlardır (Buhârî, 1915: Cihad, 78). Hz. Peygamber taraf olurken *kimsenin gönlünü kırmama ve her başarıya sahip çıkma* dersini vermiştir.

Hz. Peygamber ata çok önem verir, at yetiştirmesine ayrı bir özen gösterir ve teşvik eder. Rivayetlere göre belli zamanlar içinde kendilerinin 19 kadar atı var olmuştu. O atını antrenmana tâbi tutar, sonra da onunla yarışa katılır (Ebu Dâvûd, 1981: Cihad, 67) hatta "Şu üç şeyde armağan vardır. Deve yarışı, at yarışı ve ok yarışı" (Ebu Dâvûd, 1981: Cihad, 67) diyerek yarışta birinci gelenlere ödülleri verir ve onları teşvik eder. Kur'ân da Âdiyat suresinin ilk beş âyetinde bir cihat unsuru olan atı "Yemin olsun nefes nefese koşan atlara. Ve çarparak kıvılcım çıkaranlara Ve sabah vakti baskın yapanlara. Ve tozu dumana katanlara. Ve düşmanın ortasına dalanlara ..." buyurarak çok güzel övmektedir

3.2. Güreş

Güreşin çok eskilere giden bir tarihi vardır. Hemen hemen her milletin geleneğinde var olan güreş Hz. Peygamber döneminde de çok yaygındı. O dönemde Rükâne b. Abdiyezid adında biri bu spor dalında

ün yapmıştı. Hz. Peygamber (s.a.s) el Batha'da (Beyhaki: 1344: 10/18) veya Mekke tepeliklerinden birinde (Askalani: 1853: 2/212-213) bu pehlivan ile güreşmişti. Rükâne İslâm'ı kabul etmek için Hz. Muhammed (s.a.s)'in bizzat kendisiyle güreşmesini ve bu güreşte kendisini yenmesini şart koşmuştu, Hz. Peygamber bu teklifi kabul etmiş, yapılan müsabakada, kendisine son derece güvenen Rükâne'yi üç kez mağlup etmiştir. Sonuçta Rükâne müslüman olmuştur (Tirmizi, 198: 13/2811981).

Delikanlılık yaşındaki bazı sahabiler askeri seferlere katılabilmeye güçleri yettiğini Hz. Peygamber'e ispatlamak amacıyla onun huzurunda güreşe tutuşurlardı. Çünkü yaşı küçük olanlar şayet kendilerinden büyük olan diğer gençlere üstünlük sağlayabilirlerse, gönüllü sıfatıyla bu savaflara katılabilme hakkını elde ediyorlardı (Hamidullah, 1980: II/1142). Semura b. Cündüp bir rivayete göre Uhud savaşı öncesinde yapılan bir seçmede arkadaşının savaşa katılmasına izin verilip kendisinin geri çevrilmesine çok üzülmüş, Hz. Peygamberin izni ile arkadaşı ile güreşmiş, onu yenmiş ve savaşa katılmıştır (Beyhaki, 1344: 10/18; İbnü'l-Esir, 1393: 2/454).

Dünya'nın en eski güreş organizasyonlarından olan Kırkpınar güreşlerinde de merasimler içerisinde dinî törenlere yer verilmektedir. Bu törenlerden olarak güreşler, özellikle Cuma günü başlatılır ve başlamadan önce dinî törenler yapılır. Bu törende; pehlivanlar mezarlığında merhum pehlivanlar (Adalı Halil, Kara Emin) ziyaret edilir. Kırkpınar'da gelmiş geçmiş tüm pehlivanların ruhları için hatim indirilir, mevlit okutulur ve topluca Cuma namazı kılınır. O gün Cuma namazının hutbesinde din adamları pehlivanlık ve Kırkpınar güreşleri üzerine konuşmalar yaparlar, dualar okurlar. Daha sonra güreşler başlatılır.

Güreşlerin içerisinde de İslâmiyetle ilgili kutsal isimler ve kurallar uygulanır. Dinî göndermeler içten gelen her türlü düşüncenin gücünü ortadan kaldırır ve pehlivanları öfkeden, kural dışı davranışlardan arındırır. Türklüğün ve İslâmiyetin ahlâki değerlerine sahip olan pehlivanlar; dinî olgunluğun sembolü olmanın ötesinde, bahadırılık faziletlerinin de sembolüdür. Güreşçilerin pirlininin gücü, pehlivanlarda toplanmıştır.

Güreşlerin yönetiminden baş yetkili ve sorumlu kişi "Ağa"dır. Güreşlerin sunuculuk görevini ve dualarını yapan kişi de "cazgir"dır.

Cazgır, dua okuyarak, hamasi konuşmalar yaparak, pehlivanları salavatlar. Bu dua genelde şiir gibi dizeler içerisinde, yiğitlikten, kahramanlıktan bahsedilir. Cazgır duasını okuduktan sonra salavat getirilir. Pehlivanlar bu esnada el tutuşurlar ki, bu tutuşla fütüvvetteki "Bey'at" a gönderme yapılmaktadır. Pehlivanlar cazgırı can kulağı ile dinlerler. Cazgır çıkış vermeden çıkamazlar. Pehlivanlar güreşe besmele ve selât ü selâm ile başlarlar.

Güreşlerde dinî törenlere yer verilmekte, ahilikteki gibi bazı ritüeller uygulanmaktadır. Güreşe giriş ve çıkışlarda, pehlivanların davranışlarında kendini gösteren özelliklerin birçoğu ahilikle bütünleşmektedir. Ahilikteki ritüeller güreş sporunda da vardır. Sporcular abdestsiz kispet giymezler ve meydana girmezler. Güreşe besmele ile başlanır. Ahilikte olduğu gibi pehlivan tekkelerinde de üçlü hiyerarşik bir yapı vardır. Bunlar: "çırak", "miyander" ve "şeyh"tir.

Ahilikte olduğu gibi, güreşte de sporculara maddî ve manevî desteğin sağlandığı bir sosyal dayanışma mevcuttur. Güreşi ayakta tutan bu davranışlara ait pek çok örnek mevcuttur (Güven, 1999: 157-188).

3.3. Binicilik

At ve deve'nin Arapların hayatında çok önemli bir yeri vardır. Kütüb-ü Tis'a denilen dokuz meşhur hadis kaynağında at ile ilgili pek çok hadis vardır. Hatta bunlardan Nesai Sünen adını verdiği hadis külliyyatının birini Kitabu'l-Hayl (Atlar kitabı) adı ile atlara ayırmıştır. Özellikle Medine döneminde at ve deve yarışları yapılmış, Hz. Peygamber de buna özel önem göstermiştir (Taberani, 1995: 2/425).

Asr-ı Saadet'te at yarışlarına özgü belli bir hipodrom bulunmamakla birlikte; şehir halkı sık sık tertiplenen at yarışlarına giderlerdi. Yarış alanı olarak Seniyyetü'l-Veda ile Hayfa arasındaki alan kullanılırdı. Rasûlüllah (s.a.s) devrinde iki çeşit at yetiştirildiğini biliyoruz. Bunlardan biri, koşu için; diğeri başka amaçlarla beslenirdi. Bu arada deve, eşek ve hatta insan yarışlarına da rastlanmaktadır. Ticaret kervanlarının gelip konakladıkları alan, bu tür yarışlar için kullanılıyordu. Abdullah b. Ömer'inde bu yarışlara katıldığı (Buhari, 1915: Salat, 41; Ebu Davud, 1981: Cihad, 60; Malik b. Enes, 1981: Cihad, 45) ve Hz. Peygamber'in de buraya zaman zaman bizzat gelerek kazananları tespit ettiği ve bunlara ödül dağıttığı bilinmektedir

(Hamidullah, 1980: II/1141-1142). Atlar arasında ödül koyan Hz. Peygamber hedef için beş yaşına basmış atları tercih etmiştir (Ebu Davud, 1981: Cihad, 60; İbn Hıbban, 1987: 7/96). Hz. Peygamberin bir yarışta ödül olarak birinciye üç, ikinciye iki, üçüncüye ise bir elbiselik yemen kumaşı verdiği de bilinmektedir (Davudoğlu, 1977: 9/55). Hatta bir defasında kendi atı ile yarışan ve kazanan bir jockeye elbise hediye etmiştir (Belazuri, 1901: 1/510).

Medine döneminde Müslümanların zaman zaman develer arasında da yarış düzenledikleri bilinmektedir. Bu yarışları hep Hz. Peygamberin Kasva isimli devesi kazanır. Sonunda yarışı bir bedevi'nin yük devesi kazanınca durum insanların ağına gitmiş; bunun üzerine Hz. Peygamber "Allah'ın bir nizamı vardır ki dünyada yükselen her şeyi muhakkak aşağı almayı iltizam eder" buyurmuştur (Buhari, 1915: Cihad, 59; Nesai, 1985: Hayl, 14).

Görüleceği ve anlaşılacağı üzere sünnette yer alan spor türleri gayeli, faydalı, hedefi belli oyunlardır. Bütün spor aktivitelerinde taraflar arasında kine, nefrete ve düşmanlığa sebep olacak davranışlara meydan verilmemektedir. Ok atışı ve at yarışlarında kazanan ve kaybedenler birlikte gözetilerek dereceye girene teşvik mahiyetinde ödüller verilmekte, yarışı kaybedenlerin de kazanma gayreti içine girmeleri istenmektedir. Bu tür yarışlar hiçbir şekilde kumara yol açacak bir hale girmemektedir.

3.4. Koşu/Atletizm

"İki hedef arasında koşan kimsenin her adımı için bir sevap vardır" buyuran Hz. Peygamber "Ok yarışı yapın, bedenlen sertleşin, yalınayak yürüyün" ifadeleriyle yürümenin faydasına dikkat çekmiştir (Mecmaü'z-Zevâid, 5: 136). Bugün hepimizin karşı karşıya olduğu, göz ardı edemediğimiz ve görmezden gelemediğimiz bir spor gerçeği vardır. Şartlarına uygun yapılan bir spor aktivitesinin pek çok faydası vardır. Ama bunların en başta geleni toplumu birleştirici roğüdür. Hz. Peygamber döneminde diğer sportif faaliyetlerin yanında koşuya da önem verilmiştir. Ashab zaman zaman bir birleri ile yarışmışlardır. Hatta bir defasında Hz. Ömer ile Zübeyr b. Avvam yarışmışlar; birinci defasında Zübeyr, ikincisinde ise Hz. Ömer galip gelmiştir (Ali el-Muttaki, 1985: 15/224).

O devrin kadınları genelde hiçbir sporla ilgilenmezlerdi. Ancak Hz. Muhammed (s.a.s)'in Hz. Aişe ile müşterek hayatlarında en az iki

defa bizzat koşu şeklinde yarışa tutuştuğu bilinmektedir. Bunların ilkinde Hz. Aişe kazanmış, ancak birkaç sene sonra, herhalde vücut ağırlığından olacak, yine girişikleri bir yarışta Rasûlullah kazanmıştı (Ahmed b. Hanbel, 1982: 6/39). Hz. Peygamber ona "Bu, önceki koşuya bedeldir; ödeştik." demiştir (Ebu Davud, 1981: Cihad, 67).

O dönemde koşuculuğu ile meşhur olmuş Ebu Hıraş el-Hüzeli gibi sahabeler vardır. Bu sahabe Velid b. Muğire ile koşuda atları geçtiği takdirde iki at almak üzere bahse girmiş ve onları geçerek atları kazanmıştır (Sarmış, Ebu Hıraş el-Hüzeli, DİA, 10/158-159).

3.5. Yüzme

Hz. Peygamber, yüzmeyi çocukluğunda annesiyle gittiği Medine'de öğrenmişti. Müslümanlara bu sporu tavsiye ederek, bir babanın çocuğuna öğretmesi gerekenler arasında, yazı yazmanın ve atıcılığın yanında, yüzme de zikredilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.s)'in Mekke ve Medine gibi, yakınında deniz, göl ve akarsu bulunmayan bir çevrede yüzme öğrenmeyi tavsiye etmesi dikkat çekicidir (Canan, 1980: 258).

Allah'ın anılmadığı her şey, iş ve davranış, önemsiz bir oyun sayıldığı halde, aynı özelliği taşıyan, atın terbiye edilmesi, atıcılık sporu ile uğraşılması ve yüzmenin öğrenilme ve öğretilmesi yararlı oyunlar arasında kabul edilmiştir (Tirmizi, 1981: 3/190).

3.6. Top oyunu

Top oyunlarının çok eski bir geçmişi vardır. Hz. Peygamber döneminde de çocuklar "Kücce" denilen ve bez parçalarından yaptıkları toplarla oynarlardı (İbnü'l-Esir, 1963: 4/154). Bazen de bu toplar yuvarlak bir taşın etrafına sarılan bezlerden yapılırdı. Bu toplara "Bükse", Tun" veya "acürre" adı verilmektedir (İbn Manzur, Tarih Yok: 2/351, 6/29).

Hz. Peygamber döneminde topa sopa ile vurmak suretiyle oynanan "Golf" benzeri bir oyundan da bahsedilmektedir (İbnü'l-Esir, 1963: 1/241; İbn Manzur, Tarih Yok: 14/252).

Mekkeliler "kürre" denilen bir tür ayak topu oynarlardı ve büyük kalabalıklar halinde oynayanları seyretmeye gelirlerdi. Mekke'nin her semtinde bu oyunu oynamak için sahaların bulunduğu ve Rasûlullah (s.a.s)'in bu oyunu yasaklamadığı haber verilmektedir (Hamidullah, 1980: 2/890).

Bu dönemde bilie oynamanın da özellikle çocuklar arasında yaygın olduğu anlaşılmaktadır (İbnü'l-Esir, 1963: 2/106). Yere kazılan çukura atılan yuvarlak taşlarla oynanan "Bocce" benzeri bu oyunda belli bir mesafeye konulan veya atılan bilyeyi vuran ya da taşını kazılan çukura isabet ettiren oyunu kazanmış olurdu (Bağavi, 1973: 10/304; İbn Manzur, Tarih Yok: 14/252;). Ebu Rafi peygamber torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile bu oyunu oynadığını anlatmaktadır (İbnü'l-Esir, 1963: 106).

Kaynaklardan Hz. Osman'ın hilafetinin ikinci yarısında bu oyunun "Cülahık" denilen pişmiş topraktan yapılan bilyeler ile büyükler arasında da yaygınlaştığı anlaşılmaktadır (Celaleddin es-Suyuti, Tarih Yok: 165; Beyhaki, 1344: 10/211; Haraiti, 1992:337; İbn Ebi Şeybe, 1989: 5/288).

3.7. Ağırlık kaldırma

Suferlerde zaman zaman sefere katılanların can sıkıntılarını gidermek için aralarında yarışlar düzenlenirdi. Bu yarışlardan biri ağırlık kaldırma yarışması idi (İbn Hemmam, 1970: 11/444).

Yine nakledildiğine göre, Hz. Peygamber bir gün aralarında, hangisinin daha kuvvetli olduğunu bulmak için büyük bir taşı yerden kaldırmaya çalışan bir grup insanın yanından geçmiş ve bu yarışlarında hiçbir kötü taraf bulamamıştı (Hamidullah, 1980: 2/1142).

4. GÜNÜMÜZ VE SPOR:

Günümüzde tüm dünya ülkeleri spora büyük önem vermekte ve uluslararası spor organizasyonlarında ön sıralarda yer almak için birbirleri ile kıyasıya mücadele etmekte ve alınan sonuçlar ulusal saygınlığın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Cagıgal, 1974: 24). Spor önemli bir toplumsal kurumdur. Çünkü spor kendine özgü toplumsal kuralları, değerleri, etkileşim simgeleri ve süreçleriyle canlı bir toplumsal yapıdır. Bu nedenle spor, otonom olarak kendiliğinden oluşmaz. Özellikle, toplumdaki ilişkiler yolu ile ortaya çıkarak, değişir ve yeniden biçim kazanır (Kale, 1994: 249). Spor uluslararası yasaları, yönetmelikleri ve kurallarıyla, en rasyonel biçimde kurulup çalıştırılan örgütler durumunda olsa bile yapıları ve işleyişlerinde içinde buldukları toplumun geniş ve derin izlerini taşırlar.

Her insan sporla bütün insanlarla bütünleştiği bir etkinliğe ve deneyime girer (Erdemli, 1996: 66). Bundan dolayıdır ki "Herkes için

Spor” ve “Yaşam Boyu Spor” sloganları tüm dünya ülkelerinde benimsenmiş ve yaygın olarak uygulanmaya başlamıştır. Hatta ülkemizde 1982 Anayasasınının 59. maddesinde her yaştaki vatandaşlar için beden eğitimi imkanının sağlanması devletin görevi olarak belirtilmiştir.

Papa II. Jean Paul, sporun toplumsal rolünü açıklarken şu ilginç tespitte bulunur. “Sporun aslında bir eğlence olmadığını ve bu yöndeki çabaların insanlık için çok ciddi bir konu olduğunu insanlara inandırmak için çalışmalısınız. Spor, dinlerin, inançların, her çeşit insanca özelliklerin ayrılıklarını ortadan kaldıran, insanları birleştiren bir semboldür” (Enis, 1979).

Bir dönem UNESCO Uluslararası Spor ve Bedensel Boş Zaman Değerlendirme Konseyi Başkanlığı yapan Noel Baker “Bana insan ilişkilerinin stadyumlardan ve spor karşılaşmalarından başka hiç bir konum ve kesimini gösteremezsiniz ki, insanlar, orada, öyle çok ortak yanları olduğunu öylesine kolay anlaşılar, ana dilleri ne olursa olsun konuşacak ortak dili öylesine kolay bulabilsinler” (Walther, 1974: 8) derken aynı tespiti katılır.

Grup, sosyolojinin temel kavramlarından biridir. Çünkü toplumsal yaşamın temelinde sosyal gruplar yer alır. İnsanlar doğduğu andan itibaren önce aile olmak üzere giderek eğitim, meslek ve diğer alanlardaki değişik sosyal gruplar içinde yer alırlar. Toplum içindeki grupların bileşimi de bir bütün olarak toplumu meydana getirir. Bir sosyal grup, ortak amaçların izlenmesi hususunda, sosyal normlara, yararlı ve değerlere uygun olarak, karşılıklı rolleri yerine getiren kişilerden oluşmuş, bir yapıya sahip ve benzerlerinden ayrılıp bütünleşebilen bir topluluktur (Dönmezer, 1984: 187). Her insanın hayatı sosyal bir grup içinde başlar ve sona erer. Kişiler kendi gereksinimlerini karşılamak ve hayatlarını sürdürebilmek için başkalarının yardımına, desteğine ve işbirliğine gereksinim duyarlar. Bundan dolayı da her zaman ve her yerde bir veya daha fazla sosyal grupla dolaylı ya da dolaysız ilişki halindedirler (Kızılcılık-Erdem, 1996: 493).

Sürekli olarak bir hareket içerisinde bulunan ve yenilenen toplumsal yapı, kendi bünyesinde bulunan ve farklı özellik ve etkinliklere sahip olan toplumsal öğeler tarafından değişmeye zorlanır (Tolan, 1983: 277). Sosyolojik açıdan küçük gruplarda meydana gelen

değişmeler ve moda gibi geçici değişmeler önemli değildir; bunun yerine aile, ekonomi, hukuk vb. kurumlardaki değişmeler, sosyal rollerdeki değişmeler ve sosyal ilişkilerde meydana gelen değişmeler önemlidir (Kızılcılık-Erden, 1996: 487).

Toplumsal yaşam sosyal ilişkilerden oluşur ve kişiler sosyal rolleri sayesinde ve içinde, birbirleriyle eylemde bulunurlar (Joseph, 1994: 97). Toplumsal ilişkiler toplumda hem yazılı hem de örf, adet gibi yazısız hukuka göre gerçekleşir. Toplumdaki bazı kurumlar ise sosyal ilişkilerin gelişip güçlenmesini kolaylaştırır. Dil, eğitim, din gibi spor da bu kurumlardan biridir. Spor özellikle barışçı olma niteliği ve uluslararası değişmeyen kuralları nedeniyle, aynı toplumdaki insanlar ve gruplar arası sosyal ilişkiler yanında diğer toplumlardaki insanlar ve gruplarla kurulan sosyal ilişkilerin gelişip güçlendirilmesinde de olumlu etkiye sahiptir.

Toplumsal ilişkiler çok farklı biçimlerde ortaya çıkmasına rağmen sosyologlarca Yarışma-rekabet (Joseph, 1994: 115), uyuma-uyarlanma (Joseph, 1994: 111), yardımlaşma işbirliği (Dönmezer, 1984: 345; Armağan, 1981: 93; Joseph, 1994: 110), Benzeşme-Özümleme (Armağan: 1981: 94) diyalektik-karşıtlık (Tolan, 1983: 16) ve çatışma (Joseph, 1994: 113) gibi belirli gruplandırmalar yapılabilmektedir. Spor bir toplumsal olay olarak ele alındığında bu gruplandırılan toplumsal ilişki tiplerinin hepsini görmek mümkündür.

Çocuk ve genç için sosyal kabul çok önemlidir. Bu nedenle, birlikte duyan, birlikte davranan yaklaşık aynı yaştaki kişilerden oluşan arkadaş gruplarına girer (Newcomb, 1950: 156). Arkadaşlık grupları genç üzerinde büyük etkisi olan referans gruplarıdır. Bunlar niteliklerine göre üyeleri için olumlu ya da olumsuz etkileyici çevrelerdir (Ridgeway, 1983: 26).

Sınıflar toplum hayatının önemli bir gerçeğidir. Tüm insanlar yasalar karşısında eşit olarak kabul edilmekle beraber, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yönden farklı yaşam biçimleri içindedir. Sınıf, genellikle, aynı ekonomik güce sahip olan, yaşam tarzları birbirine uygun, kendilerini aynı durumda gören ve belirli bilinç düzeyine erişen, ortak çıkarları olan insanlardan oluşmuş topluluğa denir (Kızılcılık-Erden, 1996: 501). Her sınıfın kendine özgü bir hayat stili vardır. Hayat stili ile doğuştan önce gösterilen ihtimamları, vücut ve yüz süslerini, davranışları, jestleri, konuşma örneklerini,

elbise türleri ve vafını, konut tiplerini, mesleklerini, eğitim derecesini aile hayatı örneklerini, dini inançları, okuma alışkanlıkları, yayın programları üzerindeki zevkleri, siyasal bağlantıları ve fikirleri, cinsi ahlak standartlarını ve diğerlerini anlamak gerekir (Dönmezer, 1984: 322).

Bireysel bir olgu olarak beliren spor giderek toplumsal bir nitelik kazanmıştır. Günümüzde ilgi alanı geniş kitlelere ulaşan spor, giderek çoğunluğun edilgen olduğu bir kitle uğraşı haline gelmiştir (Gür, 1983: 7).

Sosyalleşme (sosyalizasyon) kişinin toplumsal kültürle bütünleşmesini ve içinde yaşadığı toplumla uyum sağlamasını mümkün kılan bir mekanizmadır (Dönmezer, 1984: 141). Yeni doğan bir çocuk toplumsallaşma süreci ile sosyal davranışları öğrenip toplumsal sistemin bir üyesi haline gelir. Toplumsallaşma, kişinin toplumun değerlerini ve ideallerini benimsemesi, sosyal hayatta oynayacağı rolleri öğrenmesi anlamını taşır.

Bir çocuğun sosyalleşmesini sağlayan araçlar, ailesi, komşuları, oyun arkadaşları, okul arkadaşları, öğretmenleri ve kitle iletişim araçlarıdır (Özgül, 1996: 43). Sosyalizasyon toplum açısından bir kontrol süreci ve gurup yaşamında düzenlilik sağlama yoludur (Joseph, 1994: 23). Bu anlamda toplumsallaşma hayat boyu süren bir süreçtir.

Gelişmiş ülkelerde sportif yarışmalar da sosyalleşmenin önemli bir aracı olarak kabul edilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde fikir olarak bu eğilimde olan yetişkinler, oyunlu aktiviteler düzenlemekte ve amaç edinmeyi, beceri geliştirmeyi ve ödül alma başarısının önemini vurgulayan spor programlarına katılması için çocuklarını teşvik etmektedirler (Coakley, 1993: 77). Çocuğun temel gelişiminde zaten oyuna sınırsız ihtiyacı vardır. Organize edilmiş sportif oyunlar yoluyla çocukların hem kendi akranları ile bir arada olması sağlanır hem de kurallara ve kararlara uyma, yenme ve yenilmeyi hazmetme gibi deneyimler kazandırılır. Ancak bu organizasyonlarda çocuğun insan yönü üzerinde durulmalı sporcu yönü ön plana çıkarılmamalıdır. Böylece çocuk kendi vücudunu tanıma, fiziksel özelliklerinin farkına varma fırsatını elde eder. Kendinden daha çok iyi ve daha az iyi kişiler olduğunu fark eder. Daha az iyi olanları küçük görmeyi, daha çok iyi olanları takdir etmeyi öğrenir. Bu deneyimler hayatı boyunca farklı

konularda ve farklı koşullarda karşılaşacağı benzer durumlara uyumunu kolaylaştırır. Mutlu ve başarılı olmak için çalışırken kendine ve başkalarına zarar vermeden rekabet edebilir.

Çocuk ilk aylarından itibaren en basit davranış şekillerini bile taklit yoluyla geliştirir Anne ve babayla başlayan bu taklit etmeler giderek sevdiği, beğendiği ve hayranlık duyduğu diğer büyüklerle devam eder. Sporcular, müzisyenler ve sinema oyuncularını gençlerin taklit etmeye en çok eğilim gösterdikleri kişilerdir. Bu yüzden sporcular örnek davranış ve alışkanlıklarıyla sosyalleşme sürecinde diğer kişilere iyi birer model olabilirler.

Toplumların yaşam biçimlerinde ve değerlerinde farklılıklar bulunmaktadır. İnsanlar da içinde doğdukları toplumların bu özelliklerini sosyalleşme süreci içerisinde öğrenerek kuşaktan kuşağa geçmesini sağlarlar. Sporun insanların yaşamı içindeki yeri, önemi ve uygulamaları da toplumların yaşam biçimlerindeki farklılıklara bağlı olarak değişiklik gösterir.

Bir toplumun yaşama tarzı olarak nitelendirilen ve bilgi, inanç, gelenek, örf, adet, sanat, ahlak, araç-gereç teknik gibi maddi ve maddi olmayan unsurlardan oluşan karmaşık bütüne kültür denir (Kızılcılık-Ergen, 1996: 338). Kültür, bir yandan bireylerin toplumsal yollarda edindikleri ve toplumsal yollarla ilettikleri bir değer, yargı, inanç, simge ve davranış ölçütleri düzeninden, diğer yanda da, böylece ortaya çıkan geleneksel davranış kalıplarının simgesel ve maddi ürünlerinden oluşur. Birey bu düşün, değer, davranış ve en geniş anlamıyla eylem ve yapı maddelerini, gerçek toplumsal yaşam içerisinde dıblaylı ve dolaysız yollardan öğrenir. Böylece kültür aynı zamanda, diğer kuşaklardan gönümüze ulaşan bir mirastır (Tolan, 1983: 227). Her kültür topluma yeni katılan bireylerin tutum ve davranışlarını düzenlemek başka bir deyişle toplumsal kontrolü sağlamak için toplumsal kurumlarını oluşturur.

Bir toplum içinde çeşitli grup veya sınıfların, bütünsel kültüre oranla yarı bağımsız bir alt kültür oluşturmaları mümkündür. Alt kültür (ikincil kültür), bir toplum içinde, az veya çok farklılaşmış, bu toplumun kültürel yapısına tam uyum sağlamamış, ancak yine de onun temel bir üyesi olan belirli bir sosyo-ekonomik veya etnik grubun ayırt edici toplumsal kuralları ve yaşam biçimi olarak tanımlanmaktadır (Tolan, 1983: 228). Kültürün çağdaş işlevi, toplumsal yapıyı

oluşturmaktan öte ona anlam vermektedir. Çıkış noktaları farklı olsa da toplumsal yapının tanınmasında ve tanımlanmasında, kültür, odak noktasını oluşturmakta, dolayısıyla da, toplumsal yapının bütünlüğü ve süregelmesinden sorumlu olmaktadır (Bulgu, 1996: 101). Kültür konusunda karşımıza çıkan kavramlardan diğer ikisi ise yüksek kültür (seçkin kültür) ve popüler kültürdür.

Sporun popüler kültür ürünü olarak ele alındığı ve bu ürünün, kitlelerin onayı alınarak kitle iletişim araçlarından sunulduğu görülmektedir. Pazar ekonomisi anlayışının, bu araçlara da egemen olması, sporun sosyo-kültürel yapıya uygun kullanılmasını doğurmuştur. Popüler kültür, seçkin kültürün karşısında yer alması nedeniyle, ticari amaçlı ve yaygın olma özelliği ile tanımlanmaktadır. Tarihsel süreçte, popüler seçkin kültür ikiliği, kültürel ürünlerin sanatsal nitelikte olup olmamasına bağlanmaktadır. Her dönemde, genel estetik yanı ağır basan kültürel ürünler yanında, gündelik yaşamı vurgulayan ürünler de bulunmaktadır. Bu nedenle, yaygın olma özelliği ile popüler kültür geniş anlamda bir gündelik yaşamın kültürü olarak tanımlanır (Bulgu, 1996: 102).

Yüksek kültür, toplumda davranışların, zevklerin ve entelektüelliğin gelişme uğraşdır. Bu bir kültürün fiziksel kalitesi, toplumsal, entelektüel, yüksek ahlaki değerleri ile tanımlanır. Ancak bir toplum içindeki ırk, cinsiyet ve sınıf ayrılıkları nedeniyle halk kitlesinin, yaşamını kaliteli kılacak faaliyetler içinde yer alması mümkün değildir (Davis ve arkadaşları, 1991: 457).

Bu nedenle halk kitlesi, popüler kültür olarak sunulan spor ve müzik olaylarına daha çok ilgi göstermektedir. Spor, kültürün bir parçası olarak hem ondan etkilenmekte hem de popülerliği nedeniyle onu etkileyebilmektedir. Sporun bireysel bir uğraş olmanın ötesinde toplumsal bir nitelik kazanmasına bağlı olarak, spor giyim insanların günlük giyim kuşamı arasında yer almaya başlamış, ünlü sporcuların konuşma ve hareketleri geleneksel insan ilişkileri içerisinde kullanılmaya başlamıştır. Sporcuların başarılı hareketler sonrasındaki hareketleri ve bağırıışları, normal yaşam içindeki sevindirici durumlarda kullanılır olmuştur.

İnsanlar güncel olayları, kitle iletişim araçları sayesinde öğrenir ve takip ederler. Bu yüzden günümüzde kitle iletişim araçları, yasama, yürütme ve yargı organları yanında dördüncü bir güç olarak kabul

edilmektedir. Haberleşmenin bazı tekniklerle, belirli bir teknoloji uygulanarak çoğaltılıp güçlendirilerek, çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle haberleşmesi (mass communication) adı verilir ve kullanılan araçlara da kitle haberleşme araçları (mass-media) denilir (Dönmezer, 1984: 408).

Kitle iletişim araçları denildiğinde tüm yazılı ve görsel basın (gazete, dergi, radyo, televizyon, film vb.) anlaşılır. Ancak radyo ve özellikle televizyon her evde bulunduğu ve günümüzün gelişmiş teknolojisi sayesinde çok uzaklardaki olayları bile canlı olarak tüm ayrıntısıyla görüntülü olarak karşımıza getirdiği için en etkili olanlarıdır. Televizyonun bu etkisi spor faaliyetlerine olan ilgiyi de arttırmıştır. Hayatlarında hiç spor yapmamış insanlar bile televizyon sayesinde spor karşılaşmalarına ilgi duymaya başlamışlardır.

Kitle iletişim araçlarının ve yapımcılarının görevleri ise halka haber ve bilgi vermek, eğitime ve eğlenceye katkıda bulunmak olarak sıralanabilir. Ancak hızla gelişen teknolojiye bağlı olarak kitle iletişim araçlarının nitelik ve niceliğinde ortaya çıkan artışlar, bunlar arasındaki rekabeti de arttırmıştır. Sonuçta tiraj kaygısı bilgi verme ve eğitime katkıda bulunma görevini unutturmaya başlamıştır.

Öpemsenen, televizyon programlarının ne oranda izleyici topladığı veya gazetenin tirajıdır. Spordaki şiddet öğeleri de, örneğin Hooligan'ların saldırganlıkları, sansasyon haberciliği için iyi malzeme oluşturmaktadır. Spor haberleri başarı ve başarısızlık, kazanmak ve kaybetmek çerçevesinde sunulmaktadır. Spor yıldızları başarı durumunda sınırsızca göklere çıkarılmakta, başarısızlık durumunda ise gaddarca eleştirilmekte; kendisini nasıl toparlayacağı ya da eleştirileri nasıl hazmedeceği pek önemsenmemektedir (Hoffner, 1991: 185).

Geçmişten günümüze, hem sporun medyaya hem de medyanın spora etkisi görülmektedir. Özellikle sporun tüm dünyada bir sosyal olgu olarak gelmiş olduğu konumda kitle iletişim araçlarının büyük rolü olmuştur. Bugün dünyada 65 ayrı çeşit spor dalı bulunmaktadır. Değişik spor dallarının tanıtılıp yaygınlaştırılması, spor yapma imkanına sahip olmayan çoğunluğun spora ilgi duyması, kitle iletişim araçları sayesinde gerçekleşmiştir. Ancak artık spor medyayı kontrol eder ve yönlendirir duruma gelmiştir. Medya sporun bunca değişik çeşidi, fizyolojisi, anatomisi, antrenman planlaması ve periyotlaması, organizasyon ve yönetimi, psikolojik ve sosyolojik yönü karşısında

gerekli uzmanlaşmayı gerçekleştirmediği için geride kalmıştır. Özellikle profesyonel spor, gazetelerin spor sayfalarını ve televizyonların spor programlarını ele geçirmiş durumdadır.

Dünyada, on dokuzuncu yüzyılın başlarında kurallar uygulanarak yapılmaya başlanan modern spor dallarını ilgi ile izleyen seyircilerin, bu karşılaşmalar için yapılan eleştirileri öğrenmek üzere gazeteleri okumaya başlamasıyla, gazeteler spor konusunda bilgili yazarlar aramaya başladılar ve bu suretle de gazetelerde spor yazılarının sütunlar halinde yayınlanmaya başlamasıyla spor yazarlığı gündeme geldi. Bu yüzyılın ortalarından sonra İngiltere’de futbol takımları, Amerika’da Boks, Fransa’da güreş profesyonel olarak düzenlenmeye başlanınca seyirci kapasitesi arttı ve ilgi fazlaştı. Bu nedenle de spor yazarlığı gelişmeye başladı. 19. yüzyılın sonlarına doğru Fransa, İngiltere, Amerika, Almanya, Belçika ve İtalya’da yalnız spor yazan dergiler yayınlanmaya başlamıştır. Yirminci yüzyılın başında bütün dünyada haberler telgrafla, fotoğraflar da mektupla gazete ve dergilere iletiliyordu. Yıllar geçtikçe buna telefonlar ve sinema filmleri eklenmeye başlandı. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra radyolar anında spor sonuçlarını yaptıkları yerden bildiriyordu. 1935’den sonra fotoğrafları anında ülkeden ülkeye veren makineler kullanıldı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra televizyon spor olaylarını daha çabuk dünyanın dört bir tarafına duyuruyordu. Hele bilgisayarla uydu antenleri ve fakslar sayesinde bütün dünya spor olaylarını görüntüleriyle anında milyonlarca insanın izlemesini sağladı (San, 1991: 187).

5.SONUÇ

Spor değişik düşüncede ve inançta yer alan insanları birleştiren, biraraya getiren, yer yer sevindiren, zaman zaman eğlendiren ve bazen de ağlatan bir özelliğe sahiptir. Ancak bunun da kendi sınırı içinde kalması gerekir. Bu sınır aşıldığı zaman fanatik taraftarlıklar sonucu kavgalara, bazen öldürmelere kadar varan olumsuzluklara sebep olunabiliyor. Bu sınırın korunmasında en önemli esas ise iman ve ahlâkın yapıcı ve birleştirici yönüdür.

Özellikle futbol karşılaşmalarından sonra görülen bu taşkınlıklar sokaklarımızı istenmeyen manzaralarla doldurup taşırmaktadır. Dünya Kupası maçında yenilgiye uğrayan Japonya ve Güney Kore’nin centilmenliği, sükuneti ve sakinliği bize çok şey öğretmiş olmalıdır.

Bu faydalarının yanında, *spor, insana yaşama azmi, ibadet aşkı, ve çalışma şevki verir, gönül rahatlığı sağlar. İnsanın belli kabiliyetlerini geliştirir. Gençlerin enerjilerini boşaltmalarına vesile olur. Yerine göre bir tebliğ aracı olarak bile değerlendirilebilir. Dinî ve manevî değerlerine sahip olan sporcunun inancı, ahlâkı ve yaşantısı gençler için iyi bir örnek olabilir. Şuurlu hareket edilirse, kolektif sporlar insanın medenileşmesine sebep olur. Birlikte iş görmeyi, yardımlaşmayı, ortak hareket etmeyi temin eder. Ortak duygu ve düşüncenin ortaya çıkmasını ve paylaşımını sağlar. İnsanı disiplinli olmaya alıştıırır, hareket ve faaliyet altında tutar. Ayrıca, spor iyi bir tanıtım ve reklam vasıtası olarak kullanılabilir. Spor sayesinde belli seviyede bir milletin kendine olan güveni tesis edilebilir. Devletlerin dış dünyada kendi gücünü göstermede bir araç olarak kullanılabilir.*

Bu hususa bir örnek olması açısından şunu hatırlamakta yarar var: Son zamanlarda meselâ futbol, mazlum milletler, Asya ülkeleri ve Müslüman toplulukları için birbirlerine destek olma, sahip çıkma, birbirinin yanında yer alma, Batılı ülkelere karşı varlık gösterme gibi bir özellik de taşıdı. Dünya Kupası maçlarında Türkiye’nin kazandığı maçların Müslüman ülkeleri ve milletleri ne kadar sevindirdiği hâlâ hafızalardadır.

İnsanın bedenen zarar görmesine yol açtığı için İslâm âlimleri tarafından makbul bir spor olarak görülmeyen boks maçı bile bir tarihte İslâm dünyasında çok büyük bir heyecan oluşturmuştu. 60’lı yıllarda Cassius Clay boks ringlerinde fırtına gibi eserken Müslümanlığını ilan etmiş, Cassius olan ismini Muhammed Ali olarak değiştirmiş, kendisini mazlum milletlerin, İslam dünyasının temsilcisi olarak görmüş ve gecenin geç saatlerinden sabaha kadar büyük bir ilgiyle izlenmiş, özellikle Müslümanları heyecandan heyecana taşımıştı.

Bugün dünya çapında oynanan spor oyunları, hangi adı taşırsa taşısin, asıl vatani hangi ülke olursa olsun, gerek ferdi olarak, gerekse takım hâlinde oynanmasında bir sakınca söz konusu değildir. Ancak İslâm uleması yine insanın huzuru ve rahatı için şu hususlara dikkatimizi çekmiştir:

1. Oynarken ve seyrederken kötü sözlerin söylenmesine meydan verilmemeli.

2. Oynayanların ve seyredenlerin eğitimlerini ve zaruri işlerini terk etmeye varacak kadar zaman israfına yol açmamalı.
3. Oynanan oyunlar hiçbir şekilde (sportoto, sporloto ve altılı ganyan gibi) kumara alet edilmemeli.
4. Namaz ve oruç gibi farz ibadetlerin zamanında yapılmasına engel olmamalı.
5. İnsanın bedenene zarar görmesine ve ölümüne sebep olacak kadar tehlike arz etmemeli.
6. Çevreyi rahatsız edecek kadar aşırılıklara meydan vermemeli.
7. Kıyafet ve sair noktalarda, Kur'ân ve sünnetle ruhsat verilen ölçülerin dışına çıkmamalı.

Bu ölçüler içinde gerçekleştirilecek bir spor aktivitesi bilgi, şuur ve yüksek bir strateji ile de planlanabilirse, bir yandan tebliğ, bir yandan sulh ve barış, öbür yandan ise ciddi bir tanıtım ve reklam görevi görebilir.

KAYNAKLAR

- AHMED b. Hanbel** (Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel), *Müsned*, İstanbul: 1982.
- ALAEDDİN Ali el-Muttaki b. Hüsameddin el-Hindi el-Burhan Fevri**, *Kenzu'l-Ummal fi Süneni'l-Akval ve'l-Ef'al*, Beyrut: 1985.
- ARMAĞAN, İ.**, *Sporun Toplumbilimsel Temelleri*, 94, E. Ü. B. E. S. Y. O. Yayın No: 4, İzmir: 1981.
- ASKALANİ, (İbn Hacer, Şihabü'd-Din Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalani)**, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Kalküta: 1853.
- BAĞAVİ (Ebu Muhammed el-Hüseyn)**, *Şerhu's-Sünne*, Beyrut: 1973.
- BELAZURİ (Ahmed b. Yahya)**, *Ensabu'l-Eşraf*, Kahire: 1901.
- BEYHAKİ, (Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki)** *es-Sünenü'l-Kübra*, Haydarabad: 1344.
- BUHARİ (Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail)**, *el-Camiu'l-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar min Umuri Rasulillah ve Sünenihi ve Eyyamihi*, İstanbul: 1915.

BULGU, N. Sporun Diğer Popüler Kültür Ürünleriyle Sosyal-Kültürel Yapıyı Anlamlandırması, *Sporda Psikososyal Alanlar Seminer Kitabı*, Ankara: 1996.

CANAN, İ., *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, Ankara: 1980.

CELALEDDİN es-Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, Beyrut: Tarihsiz;

COAKLEY, J., *Social Dimensions of Intensive Training and Participation in Youth Sports, Intensive Participation in Children's Sports*, Cahill, B. R. and Pearl, A. J. Human Kinetics Publishers, 1993.

ÇAĞATAY, N., *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: 1989

DAVUDOĞLU, A., *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul: 1977.

DÖNMEZER, S., *Sosyoloji*, 141, Savaş Yayınları, Ankara: 1984.

İbn Hemmam, Ebu Bekir Abdurrezzak b. Hemmam es-San'ani, *Musannef*, Beyrut: 1970.

EBU DAVUD, (Süleyman b. Eş'as es-Sicistani) *Sünen*, İstanbul: 1983.

ERDEMLİ, A., *İnsan, Spor ve Olimpizm*, Sarmal yayınevi, İstanbul: 1996.

ERKAL, M., *Sosyolojik Açıdan Spor*, M.E.G.S.B., Yayın No: 30, Ankara: 1986.

ENİS Reha, Papa 2. Jean Paul ile röportaj, *Milliyet Gazetesi* 1/12/1979.

GÜR, A., *Spor ve Sosyal Sınıflar*, Aydınlık Yayınları No: 69, İstanbul: 1983.

HAMİDULLAH, Muhammed., *İslâm Peygamberi*, (çev: Salih Tuğ), İstanbul-1980

HARAITİ (Ebu Bekir Muhammed b. Cafer b. Sehl eş-Şamiir el-Haraiti), *Mesaviü'l-Ahlka ve Mezmumuha*, Tahkik: Mustafa b. Ebunnasr eş-Şelbi, Cidde: 1992.

HOFFNER, S., Spor Medyalar ve Toplum, Çev: Günay Develi, *Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu*, İstanbul: 1991.

İBN EBİ ŞEYBE (Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe el-Kufi el-Absi), *el-Kitabu'l-Musannef fi'l-Ehadis ve'l-Asar*, Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut, Beyrut: 1989

İBN HİBBAN, (Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban) *el-İhsan bi tertibi Sahihi İbn Hibban*, Tertip: Alaaddin Alib. Balaban el-Fariis, Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut, Beyrut: 1987

İBN MANZUR (Ebu'l-Fadl Cemaleddin b. Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur el-İfriki el-Mısri), *Lisanu'l-Arab*, Beyrut: Tarihsiz

İBNÜ'L-ESİR, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, Kahire: 1393.

İBNÜ'L-ESİR, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, Kahire: 1963.

JOSEPH, F., *Sosyoloji Nedir*, (Çev: Nilgün Çelebi), Atilla Kitabevi, Ankara: 1994.

KALE, R., Toplum ve Olimpik Başarı, *Türkiye ve Olimpiyat Sempozyumu, 17-18 Kasım*, İstanbul: 1994.

KARAMAN, H., *İslamın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: 1982.

KHADDURİ, M., *İslamda Adalet Kavramı*, İstanbul: 1997.

KIZILÇELİK, S, ERGEN, Y., *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, Saray Kitabevleri, İzmir: 1996.

CAGIGAL M, I, Sociological Aspects of Sport in Comtemporary Society, *DFSSOM*, Ed: Wiczorek, IOC Publications Lausanne: 1974.

MALİK B. ENES, *Muvatta*, İstanbul: 1981.

MÜSLİM (Ebu'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyri en-Nisaburi), *Müslim*, İstanbul: 1981.

NESAİ, Beyrut: 1985.

NEWCOMB, T. M., *Social Pyschology*, Dryden Press, New York: 1950.

GÜVEN Özbay, "Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri" *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, 13-15 Ekim 1999 Kırşehir, Kültür Bakanlığı Yayınları:2350, Hagem Yayınları: 288, Seminer- Kongre Bildirileri Dizisi:59, Ankara: 1999.

ÖZGÜVEN, M., *Toplum Bilimlerine Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa: 1996.

Papa II. Jean Paul, Spor İnsanları Birleştiren, Ayrılıkları Unutturan Bir Semboldür, Röp: Reha Enis, Milliyet, 1/12/1979

DAVIS R. J., C. R. BULL, J. V. ROCCOE, D. A. ROSCOE, *Physical Education and The Study of Sport*, Wolf Publishong, England: 1991.

RIDGEWAY, C. L., *The Dynamics of Small Groups*, St. Martin's Press, New York: 1983.

Riyâzü's-Sâlihîn Tercümesi, İstanbul: 1987.

SAN, H., Spor ve Basın, *Spor Ahlakı ve Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu*, 187, İstanbul: 1991.

SARMIŞ, İ., Ebu Hıraş el-Hüzeli, *DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi)*, 10/158-159.

SEYYÎD, Mehmed Vâhid Paşa, *Minhâcü'r Rumât*, 19, varak: 22a, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, El Yazması: 1655.

TABERANİ (Ebu'l-Kasım Muhammed b. Süleyman b. Ahmed b. Eyyub et-Taberani), *el-Mu'cemu'l-Evsat*, Tahkik: Mahmud et-Tahhan, Riyad-1995

TABERANİ, (Ebu'l-Kasım Muhammed b. Süleyman b. Ahmed b. Eyyub et-Taberani), *Mu'cemu'l-Kebir*, Beyrut: 1983.

TİRMİZİ, (Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevr), *Sünen*, Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, İstanbul: 1981.

TOLAN, B., *Toplum Bilimlerine Giriş*, Savaş Yayınları, Ankara: 1983.

TORUN, A., *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler Üzerine Bir İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2109, Başvuru Kitapları Dizisi:55, Ankara-1998

WALTHER, T., Sport: Universal Social Phenomenon, 8, DFSSOM. Ed: Wiczorek, IOC Publications, Lausanne, 1974

ÜNSAL Yücel, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını:182, Ankara-1999

İLETİŞİM ADRESİ

Doç. Dr. Hüdaverdi ADAM
Sakarya Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
54300 Hendek / Sakarya
e-posta: adam@sakarya.edu.tr

YÜKSEK PERFORMANS SPORLARINDA DOPİNG KULLANIMI İLE DOPİNGE KARŞI MÜCADELE ÇALIŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE AKTÜEL BOYUTU

Yrd.Doç.Dr. Metin YAMAN Yrd. Doç. Dr. Gülten HERGÜNER
Sakarya Ün. Eğitim Fak. Sakarya Ün. Eğitim Fak.
Beden Eğitimi ve Spor Öğr. Beden Eğitimi ve Spor Öğr.
Böl. Öğr.Üyesi Böl. Öğr.Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Çetin YAMAN
Sakarya Ün.
Beden Eğitimi ve Spor Yüksek
Okulu Öğr.Üyesi

ÖZET

Dopingle yapay kuvvet artırma konusunda sporcuların uğradığı kayıp ve zararların sonuçta herkesçe bilinmesine rağmen ısrarla denendiği bir gerçektir. Amaç, sporcu açısından dopingin söz konusu zararlarını çok boyutlu olarak ortaya koymak, sporcuların, spor eğitimcilerinin, velilerin ve spor hekimlerinin konuya dikkatini çekmektir.

Bu çalışmada yüksek performans sporlarında doping kullanımı ve kullanılmasına karşı mücadele çalışmalarının tarihsel gelişimi ve aktüel boyutu ele alınmaktadır. Doping zemin hazırlayan sebepler, dopingin zararları, dopingle mücadele çalışmalarının gereği irdelenerek, Türkiye'de dopingle mücadele çalışmaları incelenmiş, ilgili kurumlar tanıtılmış ve öneriler sunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER : Doping, Ahlak, Mücadele, Eğitim

ABSTRACT

Although being known of loss and harm wich sportsmen have by everybody in the subject of increasing artificial force, it's the fact that doping is tried insistently.

The aim is to bring up harm of doping by lost of ways in the view of athlets and to attracts of sportsmen's, sports doctor's, athlets trainer's and parents attentions to the subject. In this study, using doping in High Performance Sports, historical progress of studies of struggle agains doping and it's current form have been handled. Suggestions